

โรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกินทำใช้

ตำบลวัดจันทร์ อำเภอสตึงพระ จังหวัดสงขลา

ย้อนอดีตวิถีชุมชนคนวัดจันทร์

พื้นที่บริเวณตำบลวัดจันทร์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคาบสมุทรสตึงพระ ทะเลสาบสงขลาซึ่งผู้คนในอดีตจะมีวิถีชีวิตที่ขึ้นกับทรัพยากรธรรมชาติที่เรียกกันว่า โหนด นา เล อันหมายถึงวิถีการทำมาหากินผ่านสามกิจกรรมหลัก คือ ขึ้นตาล ทำนา และออกทะเล

เดือนห้าเดือนหกฝนตกแช่ซัง...
เดือนหก กบร้องปูขึ้น...
เดือนเจ็ดแปดเก้าทำข้าวไถนา...
เดือนสิบเดือนสิบเอ็ดแล่นคลอง...
เดือนสิบสองเล่นทุ่ง (ทุ่ง)...
เดือนอ้ายเอ้...เดือนยี่ป่อง..
เดือนสามเดือนสี่ข้าวใหม่ปลามัน



วิถีการทำมาหากินของชุมชนในอดีต พอเดือนห้าเดือนหก ฝนตกแช่ซัง เป็นช่วงเริ่มต้นของฤดูการทำนา พออย่างเข้าเดือนหก เริ่มมีกบ ปูให้ได้หากิน เดือนเจ็ดแปดเก้า ชาวนาก็จะเริ่มไถนาเตรียมดิน ช่วงเดือนแปดนี้เองเป็นช่วงเข้าพรรษาคคนที่ไถนาเสร็จก็จะเริ่มหว่านข้าว พอถึงเดือนสิบเอ็ดฝนเริ่มน้อยลง น้ำไหลไปตามคลองไถ ชาวนาบางส่วนก็จะดำนา หลังจากนั้นพอเข้าเดือนสิบสองฝนเริ่มตกหนักอีกครั้งเป็นช่วงเล่นทุ่ง ก็คือ ช่วงที่ปลาจากทะเลสาบจะขึ้นมาวางไข่ในนา ชาวบ้านก็จะออกมาหาปลาในท้องทุ่งนา พอเดือนอ้ายเอ้ เอ้หมายถึงน้ำมาก น้ำท่วมใหญ่ปลาเล็กปลาน้อยเต็มท้องนา ชาวบ้านก็จะหาปลามาทำปลาจิ้งจั้ง ทำปลาแปรรูป เมื่อถึงเดือนยี่น้ำเริ่มน้อยลง เป็นช่วงข้าวตั้งท้อง ปลาจะไหลกลับไปยังทะเลสาบอันเป็นช่วงปลาลงไข่ ชาวบ้านจะตกไข่และได้ปลามากมายมาทำปลาแปรรูปต่างๆ เมื่อถึงเดือนสามเดือนสี่ ข้าวเริ่มสุกเป็นช่วงแห่งการเก็บข้าวใหม่ และจับปลาที่เหลือค้างในนาที่รดชาด มันจนเป็นที่มาของคำว่า “ข้าวใหม่ ปลามัน” ซึ่งช่วงเดียวกันนี้เองชาวบ้านจะเริ่มปลูกผักในสวนหลังบ้าน ไม่ว่าจะเป็นแตงโม ยาสูบ ถั่วลิสง พริก มะเขือ และผักสวนครัว สารพัดชนิด โดยที่แต่ละครอบครัวจะขุดบ่อน้ำลึกประมาณสามเมตรเพื่อใช้ตักน้ำไว้รดผัก

ส่วนวิถีของคนปลูกตาลและหาปลาก็จะเริ่มช่วงเดือนยี่ซึ่งเป็นช่วงตาลออกรวง ตามชายหาด กุ้งเล็กเริ่มขึ้น ชาวประมงก็จะไปเฝ้ารอกุ้งแดงขึ้น เพื่อจับมาทำเคย พอเดือนสามเดือนสี่ คนทำตาลก็จะขึ้นตาล คนเกี่ยวข้าวก็เกี่ยวข้าว ผักก็ปลูก ช่วงนี้สำหรับคนที่ทำหลายกิจกรรมจึงแทบไม่มีเวลาว่างเลย

ทีเดียว เมื่อชาวบ้านทำบุญเดือนห้าเสร็จเป็นช่วงที่คลื่นไม่ใหญ่แล้ว ชาวประมงจะเริ่มออกหาปลา มีการชวนกันออกไปชักอวน

จากโครงการเงินผัน..สู่วิถีชุมชนที่ผันแปร

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับวิถีชุมชนเริ่มขึ้นในช่วงโครงการเงินผันของนายกรัฐมนตรีกฤษภูมิ ปรามอ ซึ่งมโนบายผันเงินสู่ชนบท เกิดการจัดทำโครงการต่างๆ และก่อให้เกิดการจ้างงานขึ้นในชนบท ชาวบ้านจากที่เคยอยู่อย่างช่วยเหลือเกื้อกูล และแบ่งปันได้กลายมาสู่การจ้างงาน คนในชุมชนเริ่มเห็นเงินมีคุณค่ามากกว่าการขอความช่วยเหลือกัน ทุกถิ่นที่จึงมีแต่การจ้างงาน ในราวปี 2518 ทางเกษตรตำบลได้เริ่มเข้ามาส่งเสริมการใช้ปุ๋ยเคมี การส่งเสริมให้ปลูกข้าวพันธุ์ดี พร้อมกันนั้นธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เริ่มเข้ามาตั้งสำนักงานและสนับสนุนให้คนกู้เงิน การปลูกข้าวพันธุ์ดีทดแทนพันธุ์พื้นบ้าน การใช้ปุ๋ยเคมี ความอยากรวยต่างๆ เหล่านี้ได้เข้ามาพร้อมๆ กัน นอกจากนี้ระบบการศึกษาที่มีโรงเรียน ทำให้คนต้องจ่ายเพิ่มขึ้น แตกต่างจากในอดีตที่เด็กเรียนหนังสือกับพระ การศึกษาที่แพงขึ้นทำนาต้องจ่ายค่าปุ๋ย เงินเดือนราชการก็ขึ้น ของข้าวก็ขึ้นราคา หอมกระเทียมราคาแพง หนี้สินจึงเริ่มเข้ามา คนวัดจันทร์จึงต้องทำงานเหนื่อยเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย การพัฒนาที่ผ่านมา รัฐบาลเข้ามาพัฒนาทุกสิ่งทุกอย่าง สิ่งที่เขาคิดคือ การพัฒนาความรู้ โรงเรียนก็เน้นการศึกษาแต่ลืมเรื่องคุณธรรมและศีลธรรม

ท่ามกลางเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ได้ทำให้คนวัดจันทร์ต้องเผชิญกับสถานการณ์หลายด้านไม่ว่าจะเป็นการปลูกผักเชิงเดี่ยวเพื่อขายแต่ได้ราคาไม่คุ้มทุน ชาวบ้านมีหนี้สิน คนรุ่นใหม่เลิกประกอบอาชีพการเกษตรและไปทำงานในโรงงาน ทรัพยากรเสื่อมโทรม สัตว์น้ำลดน้อยลง ไปจนถึงพันธุ์ข้าวพื้นบ้านที่เริ่มสูญหายไป

สร้างการรวมกลุ่ม สู่การสร้างโรงเรียน

จากสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น ทำให้คนอาวุโสในชุมชนได้แลกเปลี่ยนพูดคุยถึงปัญหาและแนวทางแก้ไข และเป็นที่มาที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยการทำกิจกรรมในกลุ่มเริ่มต้นในปี 2544 ชุมชนได้ร่วมกันเก็บข้อมูลเพื่อทำแผนชุมชน และพบปัญหาในชุมชนว่า ชุมชนไม่มีการรวมกลุ่ม ต่างคนต่างอยู่ ภายหลังจากเก็บข้อมูลจึงเกิดการจัดทำแผนชุมชนขึ้น และจัดตั้งกลุ่มขึ้นเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ เช่น กลุ่มข้าวหอมมะลิ กลุ่มแปรรูปสัตว์น้ำ กลุ่มไร่นาสวนผสม กลุ่มเครื่องหนัง กลุ่มแปรรูปสัตว์น้ำ กลุ่มออมทรัพย์

ต่อมาในปีราว 2547 กลุ่มได้ประสานงานกับศูนย์ประสานงานเครือข่ายองค์กรชุมชนสงขลา ซึ่งได้รับการสนับสนุนโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ในการพัฒนากิจกรรมด้านเศรษฐกิจ อาชีพทางเลือกด้านการเกษตรและการจัดการทรัพยากร อีกทั้งตัวแทนผู้นำได้จัดตั้ง “เครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน จ.สงขลา” เพื่อร่วมกันดำเนินกิจกรรมฟื้นฟูวิถีชีวิตเกษตรดั้งเดิมของชุมชน ทรัพยากร ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชนกลับคืนมาอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ผู้นำจากวัดจันทร์ได้มีส่วนร่วมในการก่อตั้งและดำเนินประสานงานในเครือข่ายมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

และต่อมาในปี 2548 จึงได้มีการจัดตั้ง “โรงเรียนเกษตรอินทรีย์ครบวงจร” ขึ้น โดยมีกิจกรรม เสริมความรู้ การปฏิบัติ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เช่น การอบรมการทำปุ๋ยอินทรีย์ การทำแปลงสาธิต ฯลฯ จนกระทั่งได้เปลี่ยนชื่อเป็น “โรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกินทำใช้” เพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมที่ ดำเนินงานครอบคลุมถึงการทำกินทำใช้ของคนในชุมชน

รู้จักโรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกินทำใช้



โรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกินทำใช้ ตำบลวัด จันท์ หมู่ 3 ตำบลวัดจันท์ อ.สทิงพระ จ.สงขลา เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของผู้นำชาวบ้านจำนวน หนึ่งที่ตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจาก กระบวนการพัฒนาและนโยบายการส่งเสริม การเกษตรและสิ่งแวดล้อมของรัฐ โดยเริ่มจาก กิจกรรมระดับกลุ่มที่ตอบสนองกับความต้องการของ ชุมชน วิถีชีวิต นิเวศ รวมทั้งทรัพยากรและภูมิ ปัญญาที่ชุมชนมีเพื่อเป็นพื้นที่เรียนรู้ ดำเนินกิจกรรม

ด้านการผลิต-การแปรรูป-การตลาด โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือนักเรียนและเกษตรกรผู้ทำเกษตรอินทรีย์

โรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกินทำใช้ ๖ มีเป้าหมายการทำงาน 2 ระดับคือ หนึ่ง เพื่อฟื้นฟูวิถีภูมิ ปัญญาการพึ่งตนเองในชุมชน สร้างแนวคิดเรื่องคุณธรรมและความพอเพียง เน้นความผาสุกของ ชาวบ้าน และเน้นให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข พึ่งพาอาศัยกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สอง ใน ระดับครอบครัว สนับสนุนให้มีการทำเกษตรอินทรีย์ พัฒนาครอบครัวให้เกิดความเข้าใจ และจัดการ เศรษฐกิจเพื่อการพึ่งตนเอง มีการออม ลดรายจ่าย ไม่มีหนี้สิน

การดำเนินงานของโรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกินทำใช้ ตำบลวัดจันท์ได้รับการสนับสนุนจาก องค์กร และหน่วยงานต่างๆ มาอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนจากธนาคารเพื่อการเกษตรและ สหกรณ์ฯ ศูนย์พัฒนาคุณภาพผลผลิตแผ่นดิน สำนักนายกรัฐมนตรี กรมพัฒนาที่ดิน สถาบันพัฒนาองค์กร ชุมชน เป็นต้น โดยกลุ่มจะเน้นแนวทางหลักคือ การทำเกษตรอินทรีย์ การฟื้นฟูสภาพแวดล้อม การปลูก ป่า การพัฒนาอาชีพเสริม เช่น กลุ่มเพาะเห็ด กลุ่มดอกไม้จันทน์ ฯลฯ นอกจากนี้กลุ่มยังมีการก่อตั้งกลุ่ม ออมทรัพย์เพื่อส่งเสริมการออมและการจัดให้มีสวัสดิการการกุศลดอกเบี้ยต่ำให้แก่สมาชิก โดยกิจกรรม เหล่านี้เป็นกิจกรรมที่กรรมการและสมาชิกร่วมกันกำหนดและดำเนินกิจกรรมในรูปแบบของกลุ่มเล็กๆ โดยมี แกนนำที่สนใจจริงเป็นผู้นำการปฏิบัติ

ปัจจุบันโรงเรียนเกษตรอินทรีย์ทำกินทำใช้มีสมาชิก 50 คน มีการดำเนินงานผ่านกลไก คณะกรรมการซึ่งมีจำนวน 19 คน มาจากตัวแทน 6 หมู่บ้าน โดยกลุ่มมีเป้าหมายการทำงานที่ชัดเจนคือ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนมีแนวคิดในการพึ่งตนเอง ใช้ของที่ทำเอง มีการปฏิบัติจริงให้เห็น เป็นตัวอย่าง ในส่วนของการประสานกับหน่วยงานราชการ คณะกรรมการมีแนวคิดของการประสานว่า

ต้องเปิดกว้าง ต้องเข้าใจหน่วยงานที่เข้ามาประสานว่าต้องการอะไร ข้อดีของโรงเรียนเกษตรอินทรีย์ฯ วัดจันทร์ คือการเชื่อมต่อกับทุกหน่วยงานได้ แต่มีเป้าหมายคือ “ชุมชนเป็นตัวตั้ง”

นอกจากนี้ ยังมีการขยายเครือข่ายการเรียนรู้กลุ่มเกษตรกรทฤษฎีใหม่บ้านแคบน หมู่ 1 ตำบลบ่อแดง กลุ่มเกษตรยั่งยืนบ้านกระดังงา กลุ่มดีหลวงพัฒนา หมู่ 2 บ้านดีหลวง กลุ่มม่วงงาม อ.สิงหนคร เป้าหมายของการขยายการเรียนรู้คือเพื่อผลิตครูชุมชนแต่ละพื้นที่ เพื่อถ่ายทอดการเรียนรู้ สร้างพื้นที่เรียนรู้เกษตรอินทรีย์ มีพื้นที่ทำเกษตรปลอดภัยในชุมชน ผลิตวิทยากรในเรื่องผลกระทบจากสารเคมีเกษตร ผลกระทบจากนโยบายการพัฒนาของรัฐ และวิทยากรเรื่องการปลูกผักอินทรีย์

รูปธรรมที่เกิดขึ้นจากงานชุมชน

ทุกวันนี้เครือข่ายการเรียนรู้ฯ มีแปลงต้นแบบ 58 แปลง มีหลายรูปแบบ เช่น แปลงผักอินทรีย์ นาข้าวอินทรีย์ ไร่นาสวนผสม บ้านสวน พืชร่วมยาง สวนพืชมะเขือ สวนขี้ครำ และใน 17 กลุ่มเครือข่าย ได้ยกระดับเป็นศูนย์เรียนรู้ใน 4 กลุ่มพื้นที่ และโรงเรียนได้ขยายกิจกรรมจากการสนับสนุนด้านอาชีพ พัฒนาคอร์สเวิร์ให้สามารถลดค่าใช้จ่ายและพึ่งตนเองไปสู่กิจกรรมพัฒนาชุมชน เช่น กิจกรรมสร้างป่าในชุมชน โดยใช้พื้นที่สาธารณะในการปลูกป่าร่วมกับเยาวชนในโรงเรียน เป็นการขยายกิจกรรมกับเยาวชน ทั้งในด้านการเพาะพันธุ์ไม้และกิจกรรมการเรียนรู้อื่นๆ มีเยาวชนมาร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง บางคนเสาร์ อาทิตย์มารดน้ำต้นไม้ที่โรงเรียนเกษตรอินทรีย์



ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานคือ เกิดเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แลกเปลี่ยนผลผลิต การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์จัดการทรัพยากรธรรมชาติ และดูแลชุมชนและสังคมทั้งระบบ การทำงานเชื่อมโยงความร่วมมือกับภาคีอื่นๆ ผลที่เกิดขึ้นในด้านกิจกรรมการผลิต มีการทำนาอินทรีย์ การเลี้ยงไก่บ้านอินทรีย์ แปรรูปผลผลิตทางทะเล มีการแปรรูปปลาจิ้งจั้ง กุ้งส้ม กะปิ น้ำปลา บูด พุงปลาแห้งแดง มีการทำผลิตภัณฑ์ของใช้ในครัวเรือน เช่น น้ำยาล้างจาน น้ำยาปรับผ้านุ่ม สีนํ้าบางส่วน บริโภคเองในชุมชนและขายนอกชุมชน

การจัดการความรู้ผ่านการปฏิบัติจริง

“โรงเรียนจะเน้นคุยแล้วกลับไปทำ ทำแล้วกลับมาเล่าแลกเปลี่ยนสู่กันและกัน” เป็นกระบวนการหลักที่โรงเรียนใช้ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ระหว่างสมาชิก ดังนั้น กิจกรรมการเกษตรที่โรงเรียนให้ความรู้แก่สมาชิก จึงเน้นให้สมาชิกต้องกลับไปทำจริง ในแปลงสาธิตของตนเอง เช่น กิจกรรมการทำปุ๋ยเมื่อทำเสร็จสมาชิกทุกคนต้องกลับไปทำและกลับมาร่วมประชุมทุกวันที่ 12 ของเดือน การประชุมกลุ่มเป็นเวทีที่สมาชิกแต่ละคนจะได้แลกเปลี่ยนพูดคุยทั้งปัญหา เทคนิค และสิ่งที่พบจากการปฏิบัติจริง นอกจากนั้นเวทีการประชุมยังเป็นเวทีที่ผู้นำจะบอกเล่าเรื่องราว สถานการณ์ ประเด็นทางนโยบายและการขับเคลื่อนกิจกรรมของกลุ่มต่างๆ ที่ผู้นำได้ไปเข้าร่วมมา



กลุ่มเล็กกลุ่มน้อย คิด เห็นปัญหาแล้วหาคนทำ



การแบ่งกิจกรรมเป็นกลุ่มเล็กๆ โดยให้คนที่สนใจไปร่วมกันเคลื่อนงานและกิจกรรมเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่โรงเรียนวัดจันทร์ใช้ในการสนับสนุนให้เกิดกิจกรรม ดังนั้น โรงเรียนจึงทำหน้าที่เป็นแกนประสานในการทรัพยากรจากภายนอกให้แก่กิจกรรมกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยที่สนใจ เช่น กลุ่มเพาะเห็ด กลุ่มขนมพื้นบ้าน กลุ่มทำของใช้ในครัว ได้แก่ น้ำยาล้างจาน แชมพู ทั้งนี้ แกนนำกลุ่มจะเป็นแกนประสานระหว่างสมาชิกกับหน่วยงานที่สนใจให้การสนับสนุน เช่น กลุ่มปลดหนี้ เนื่องจาก พอช.มีโครงการกู้ปลดหนี้ แกนนำก็จะทำหน้าที่ประสานงานไปยังสมาชิก มีการจัดประชุมสมาชิกที่สนใจและร่วมกันก่อตั้งกลุ่มปลดหนี้ แต่เป็นการรวมตัวเพื่อการออมมิใช่การกู้ โดยสมาชิกจะร่วมกันระดมความคิดและวางระบบงานร่วมกัน นอกจากนี้สมาชิกกลุ่มมีข้อตกลงร่วมว่าจะต้องปลูกผักอินทรีย์อย่างน้อยคนละ 5 ชนิด เพื่อสนับสนุนให้สมาชิกปลูกผักกินเอง ลดรายจ่ายอีกทั้งยังสามารถนำปุ๋ยจากโรงปุ๋ยไปใช้ในแปลงผัก

ความร่วมมือกับ อบต.

ความร่วมมือกับ อบต.ที่ผ่านมากลุ่มได้มีการเขียนแผนเสนอ อบต.เพื่อขอการสนับสนุนกิจกรรม เช่น การซ่อมแซมอาคารที่ทำการของกลุ่ม การสนับสนุนกลุ่มออมทรัพย์วันละบาท การสนับสนุนเครื่องเสียงในการประชุม ส่วนการผลักดันแผนร่วมนั้น อบต.ได้รับข้อเสนอแผนการปลูกป่า การสร้างเตาเผา

ถ่าน แก๊สชีวภาพ การปลูกตาลโตนตโนนา ไปดำเนินการ การทำงานของกลุ่มร่วมกับ อบต. จึงเป็นการนำเสนอความคิดเพื่อให้เกิดการจัดทำแผนของ อบต. นอกจากนี้เรื่องที่ยังอยู่ระหว่างการดำเนินการคือเรื่องให้ อบต. ลงพื้นที่แลกเปลี่ยนกับชาวบ้านเพื่อพัฒนาแผนงานที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน

ทั้งนี้แนวคิดการทำงานของกลุ่มคือทำจากกิจกรรมเล็กๆ ไม่จำเป็นต้องเป็นโครงการใหญ่และมีงบประมาณจำนวนมาก อีกทั้งการทำงานมุ่งเน้นแกนนำเพียง 4 – 5 คนที่ทำงานอย่างจริงจัง เป็นนักประสาน โดยอาศัยการสร้างเครือข่ายความคิดที่ช่วยเหลือกัน เป็นเกลอกัน เป็นเครือข่ายที่เป็นความต้องการร่วมกัน เข้าใจกัน

ความผาสุกของชาวบ้านคือการไม่มีหนี้สิน

เป็นเป้าประสงค์หลักของชาวบ้านชุมชนวัดจันทร์ แต่เหนือไปกว่านั้น ก็คือการทำที่คนในชุมชนจะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ฟังพาอาศัยกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยมีการวางเป้าหมายในอนาคตไว้ว่า จะต้องขยายกลุ่มเครือข่ายเชื่อมโยงการทำงานโดยการหาเพื่อนกลุ่มสนใจ มาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มีการพัฒนาแนวคิดให้เห็นถึงผลกระทบจากการผลิตและการบริโภค หาท่างร่วมกันแล้วร่วมปฏิบัติให้เห็นเป็นรูปธรรม และทำให้เกิดแปลงต้นแบบทุกหมู่บ้าน ชุมชน จังหวัด เช่น แปลงนาข้าวพื้นบ้าน แปลงอนุรักษ์พันธุกรรมท้องถิ่น ธนาคารต้นไม้ แปลงเกษตรยั่งยืนที่พึ่งตนเองได้ สวนป่าชุมชน เป็นต้น รวมทั้งประสานงานผลักดันนโยบายให้เกิดการหนุนการทำเกษตรยั่งยืนอย่างจริงจัง

“สภาพความเป็นจริง ที่สัมผัสได้มีหลากหลายความคิด มีความเชื่อว่ามีความคิดแตกต่างกัน คิดไม่เหมือนกัน แต่ก็ยังมีความคิดที่เหมือนหรือคล้ายๆ กับความคิดของเรา พยายามใช้ความรู้ความคิดที่มีรับฟังความคิดของคนอื่นเพื่อรวบรวมแนวคิดที่คล้ายๆ หรือเหมือนกันมารวมเป็นเครือข่าย เริ่มจากจุดเล็กๆ มาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเอง วิธีการลงเยี่ยมแปลงสมาชิกที่มีการปฏิบัติให้เห็น ขยายผลโดยการชวนเพื่อนข้างแปลง มาร่วมพูดคุยจากจุดเล็กๆ เกิดเป็นกลุ่ม และเป็นเครือข่ายระดับอำเภอ จังหวัด และภาค

เราต้องพึ่งตนเองในการผลิตทั้งระบบ ใช้ทุนชุมชนในการผลิตที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่เหมาะสมกับพื้นที่ เริ่มต้นจากลด ละ เลิก การใช้สารเคมี ผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน เพื่อลดรายจ่ายและผลิตเพื่อขายเพิ่มรายได้ในครัวเรือน วิธีการ รูปแบบการผลิตที่สอดคล้องกับวิถี เช่น แปลงผักข้างบ้าน ผักสวนครัว ไร่นาสวนผสม พืชร่วมยาง สวนข้างบ้าน สวนพอเหมาะ แล้วแต่ละคนที่เหมาะสมกับวิถีตนเอง”

- ระนอง ชื่นสุวรรณ -